

*Ярослав Григорович Камінецький,
директор Львівського науково-
практичного центру ПТО НАПН
України, кандидат економічних наук,
член-кореспондент НАПН України*

Формування висококваліфікованого робітника-професіонала, національно свідомого громадянина в системі професійно-технічної освіти України

У минулому році ми відзначили 75-річчя від дня народження В. П. Жука – видатного вченого в галузі професійної педагогіки, вчителя-практика і науковця, керівника закладу профтехосвіти і методичного підрозділу цієї галузі освіти, а згодом організатора і керівника наукової установи – завдувача лабораторією профтехпедагогіки НДІ педагогіки Міністерства народної освіти України, одного із засновників Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти у структурі Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Знаю Володимира Павловича з березня 1973 року, коли я ще на 31 році життя був призначеним заступником начальника Львівського обласного управління професійно-технічної освіти, відповідального за навчально-виховну роботу в цій системі освіти.

Здружились ми з Володимирем Павловичем якимось відразу, після „посвячення мене” в керівники цієї обласної структури, адже Володимир вже тоді був знаним реформатором та ініціатором нових підходів до організації виховної роботи в навчальних закладах профтехосвіти, в яких навчалося чимало т. зв. „трудних” підлітків.

Саме Володимир Жук прищепив мені прагнення до системності в управлінській діяльності та організації виховної роботи як на уроках, так і в позаурочний час, конкретизації та послідовності у виховній роботі, чіткого планування заходів, вимог до конкретних виконавців запланованих робіт з обов'язковою участю в їх підготовці досвідчених, ініціативних педагогів разом з учнівськими активістами.

Система діяльності заступників директорів з навчально-виховної роботи ПТНЗ, вихователів, класних керівників, майстрів виробничого навчання, бібліотекарів, методистів, учнівського активу широко відома в Україні й, особливо, на Львівщині стала своєрідною конституцією в перспективному плануванні виховної роботи і, так званій, позаурочній зайнятості учнів, яка тісно пов'язана зі знаннями учнів, отриманими на уроках теорії та виробничого навчання.

Ця система, на жаль, в деяких навчальних закладах вже призабувається, не спрацьовує із-за неповажливого ставлення до науки цього вдумливого і надзвичайно творчого педагога, яка базується на глибокій українськості, на історії та традиціях нашого народу, християнській моралі, філософському світобаченні, народній педагогіці та звичаях, глибинних коренях української мови.

Володимир Павлович добре знав і любив професійно-технічну освіту, розумів її важливість в економіці, у становленні молодого покоління кваліфікованих робітників, виховуваних у праці і самою працею, памятаючи слова видатного вченого-педагога В. Сухомлинського: „Праця є коренем моральності”.

Володимир Жук брав активну участь у створенні комплексної системи управління якістю підготовки робітників високої кваліфікації, складовою якої було перспективне планування виховної роботи, а також розклад зайнятості учнів ПТНЗ в позаурочний час. Він постійно домагався, щоб до цієї роботи були залучені всі керівники та інженерно-педагогічні працівники, щоб було створено в училищах відповідна матеріальна база для діяльності клубів, гуртків, світлиць, спортивних секцій, клубів-кафе, продуктивно використовувались для цієї мети учнівські аудиторії, а також, за можливістю, приміщення базових підприємств, палаців культури, бібліотек, музеїв, театрів за місцем проживання, в яких проводились заходи і уроки з участю знатних людей, митців, а також відомих педагогів, випускників училищ.

Кожен керівник навчального закладу профтехосвіти контролював або очолював один із напрямів виховної роботи, а також гуртків, секцій, підготовчих груп тощо. Ці уроки Володимира Павловича Жука, на превеликий жаль, вже подекуди забуваються.

В Україні роками не приділяється належної уваги виробленню науково обґрунтованої державної політики розвитку професійно-технічної освіти з урахуванням змін в економіці та суспільному житті країни, відмови від фінансування цієї галузі освіти за залишковим принципом. Ці проблеми є стримуючим фактором щодо задоволення потреб держави, суспільства й особистості в освітніх послугах у сфері професійної освіти, забезпечення громадянам рівного доступу до якісного професійного навчання впродовж життя.

Професійно-технічна освіта глибоко проникає в соціальну та економічну сфери, виходить на сучасні ринки праці, товарів і послуг. Реформування цієї галузі освіти неможливо здійснювати тільки адміністративними методами. Потрібно об'єднати зусилля уряду, регіональних і місцевих органів влади, роботодавців, громадських організацій, органів управління освітою і навчальних закладів. Адже сучасні складні та зростаючі потреби економіки, що зумовлені розвитком виробництва високих технологій, європейських та світових глобальних зв'язків і конкуренції, відкидають стару парадигму професійно-технічної освіти.

Однак, роботодавці, як правило, не беруть активної участі у створенні матеріально-технічної бази професійно-технічних навчальних закладів, яка на 90 відсотків є фізично зношеною і морально застарілою, не охоче оформляють учнів для проходження практики, однак не передають професійно-технічним навчальним закладам технічної документації, матеріалів, сировини, інструменту для проведення уроків з виробничого навчання тощо.

Особливість професійно-технічних навчальних закладів полягає в тому, що в них зосереджено значну кількість підлітків з неповних, неблагополучних сімей, сиріт, напівсиріт, інвалідів, а також з сімей, які живуть на грані бідності,

– отже професійно-технічна освіта є ще й важливішим фактором виховання і перевиховання підлітків, їх соціального захисту. У зв'язку з цим, як засвідчують дослідження науковців Львівського науково-практичного центру ПТО НАПН України, необхідною умовою належного професійного і громадянського становлення учнів є гуманітарна освіта, яка в сучасних умовах стає одним з найважливіших чинників морально-духовної безпеки суспільства, що сприяє професійному зростанню особистості. Теоретично доведено і практично підтверджено, що чим ґрунтовніший загальнокультурний розвиток людини, тим більше в неї можливостей для набуття професіоналізму та компетентності.

Важливим є розроблення теоретико-методичних засад і педагогічного забезпечення професійної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів у навчально-виховному процесі, пошук нових форм і методів трансляції знань такого змісту і структури професійного навчання, які б дозволяли забезпечити необхідну професійну якість кожного випускника.

В умовах прискорених соціально-економічних змін, загострення конкурентної боротьби на ринку праці актуалізується потреба формування психологічної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності в конкретному середовищі, зокрема: забезпечення якісного психологічного супроводу процесу навчання; здійснення діагностики готовності учнів до навчання у професійно-технічних навчальних закладів і роботи за обраною професією та проведення психолого-педагогічної корекції тих учнів, які виявились не готовими або відстають у навчанні; наукове забезпечення корекційно-розвивальної та реабілітаційної роботи, яка передбачає діагностику особистісного розвитку, ціннісних орієнтацій та соціального статусу учнів, виявлення вад і проблем їхнього соціального розвитку.

Отже, психологічна служба у профтехосвіті повинна стати не тільки органічною її складовою, а й суттєвим важелем у забезпеченні процесів її модернізації.

Наростання об'ємів науково-технічних знань вступає в суперечність з психо-фізіологічними можливостями учнів професійно-технічних навчальних закладів, бо для засвоєння знань потрібні довші терміни навчання. Разом з тим, автоматизація виробництва, швидка зміна техніки та технологій вимагають професійної мобільності працівника, його соціальної адаптації. Виникає потреба відбору найбільш здібних, обдарованих підлітків для підготовки «професійної еліти». Це має здійснюватися шляхом інтеграції змісту, форм і методів навчання. Стає доцільною перебудова організаційних структур – інтеграція різних типів професійних навчальних закладів (створення професійних коледжів, галузевих навчально-практичних центрів професійно-технічної освіти тощо), а також інтеграція професійної підготовки у професійно-технічних навчальних закладах із підготовкою у споріднених вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації, в яких випускники професійно-технічних навчальних закладів могли б продовжувати навчання без вступних іспитів на відповідних факультетах за скороченими термінами.

Гнучкість змісту освіти, зокрема, професійної, повинна стати провідним принципом. Навчально-виховний процес професійно-технічного закладу має будуватися на науковій методології, вільній від будь-якої ідеології, на принципах демократизації та педагогіки взаємодії, застосування різноманітних форм навчання в залежності від специфіки навчального закладу. Професійний навчальний заклад має бути повністю самостійним у виборі форм організації навчально-виховного процесу, методів і засобів його реалізації, дотримуючись лише загальнопедагогічних та методичних вимог до нього. Але ці процеси натикаються на значні труднощі, зокрема в їх фінансуванні.

Без збільшення фінансових ресурсів у професійно-технічній освіті неможливо організувати висококваліфікований навчальний процес і вести у професійно-технічних навчальних закладах підготовку висококваліфікованих, конкурентоспроможних робітників, а, отже, і забезпечити економічний розвиток держави, виведення її на високий світовий рівень.